

Стратегічний рекреаційний потенціал регіону: механізми та етапи формування

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону, охарактеризовано механізми та етапи його створення.

The theoretical aspects of forming of strategic potential of the recreational system of region are considered, stages and mechanisms of it forming are described in the article.

Ключові слова: стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону, механізми формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону, SWOT-аналіз, модель формування стратегічного потенціалу, інструменти формування стратегічного потенціалу.

Key words: strategic potential of recreational system of region, mechanizes of regulation strategic potential of recreational system of region, SWOT-analysis, model of forming of strategic potential, instruments of forming of strategic potential.

Формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону є досить складним та необхідним завданням. Перш за все, це проявляється в тому, що сучасний стан розвитку рекреаційної сфери та завдання, покладені в основу державних та регіональних програм розвитку, потребують використання конкурентних переваг кожної рекреаційної системи для її ефективного розвитку. А як вже згадувалося саме стратегічний потенціалу рекреаційної системи регіону направлений на реалізацію конкурентних переваг регіону, в якому функціонує рекреаційна система. Виконання згаданого завдання вимагає теоретичного вивчення прикладних аспектів формування стратегічного потенціалу та механізмів, які б регулювали його раціональне використання та можливості його додаткового залучення.

Якщо звернутись до напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців, то можна з'ясувати, що основна їх увага зосереджена в основному на вивченні механізмів формування природно-рекреаційного потенціалу (Черчик Л.М.), екологічного (Мельник Л.Г., Кравців В.С.), кадрового та інфраструктурного потенціалу (Федонін О.С., Репіна І.М., Олексик О.І., Школа І.М.), фінансового потенціалу регіону (Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С.), [1-6]. Тобто, якщо науковцями і розглянуто ряд інструментів формування різних типів потенціалів, та механізму, який би сприяв створенню та регулюванню стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону поки-що не запропоновано. Крім того, деякі із розглянутих науковцями механізмів забезпечують формування згаданих потенціалів на мікрорівні, тобто на рівні підприємства [4,5]. В нашому випадку необхідним є формування механізмів, які б забезпечили формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону, тобто на мезорівні.

Виходячи із зазначеного, метою дослідження є розгляд етапів та механізму формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону.

Формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону (СПРСР) включає ряд етапів:

- збір інформації про стан всіх видів потенціалу ;
- діагностика складових стратегічного потенціалу, оцінка його сучасного та перспективного стану;
- вибір компоненти, яка відіграватиме провідну роль у формування стратегічного потенціалу та реалізації конкурентних переваг регіону;
- безпосереднє формування стратегічного потенціалу;
- виявлення додаткових джерел формування стратегічного потенціалу та їх оцінка.

Враховуючи зазначене, можна зобразити схематично модель формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи (рис.1).

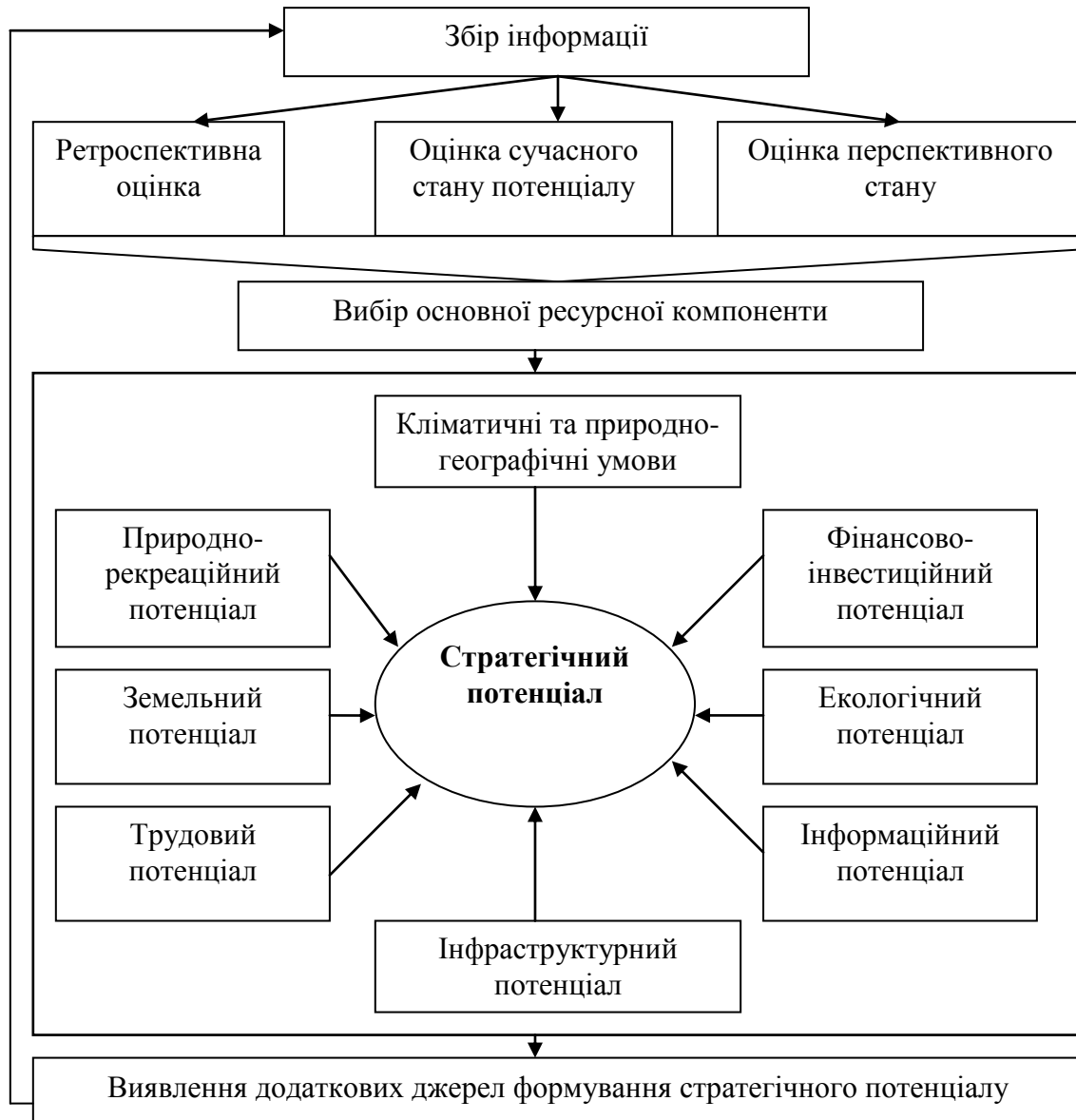

Рис.1. Модель формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи

На першому етапі формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону проводиться збір та обробка статистичної інформації про кількісні та якісні характеристики кожної компоненти стратегічного потенціалу. Носіями такого типу інформації є звіти Управління земельних ресурсів (земельний потенціал), Статистичні щорічники (трудовий, інфраструктурний, інформаційний, екологічний та фінансово-інвестиційний потенціал), звіти обласного управління екобезпеки, управління капітального будівництва облдержадміністрації (природно-рекреаційний потенціал).

Основною метою другого етапу є на основі аналізу проведення оцінки ретроспективного, сучасного та перспективного стану складових стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону. Проведення оцінки ресурсного забезпечення регіону дасть змогу виявити найбільш привабливі для використання типи ресурсів. Причому проведення ретроспективного, оперативного та перспективного аналізу допоможе з'ясувати передумови формування стратегічного потенціалу, його сучасний кількісний та якісний склад та зробити прогноз на майбутнє про перспективи його використання.

Ретроспективна (базова) оцінка ресурсного забезпечення розвитку рекреаційної системи дасть змогу визначити причини та динаміку змін кількісних та якісних характеристик потенціалу.

Тобто, якщо при аналізі будуть спостерігатися тенденції зростання загальних показників, які формують стратегічний потенціал, то це свідчатиме про значні можливості для розвитку рекреаційної сфери, про її високу конкурентноздатність.

Оперативний аналіз дає змогу визначити сучасний стан ресурсів. При цьому варто враховувати їх якісні та кількісні характеристики. Це досить важливо, оскільки значна кількість транспортних шляхів, будівель, трудових, рекреаційних ресурсів не говорить про їх високу якість, а стратегічний потенціал повинен формуватися тільки на основі конкурентноздатних ресурсів, які мають відповідні якісні характеристики.

Перспективна оцінка є основою для прогнозування майбутнього розвитку рекреаційної системи та складу стратегічного потенціалу. Тобто, ця оцінка базуватиметься на даних двох попередніх – ретроспективній та оперативній.

Дослідження за таким алгоритмом дає можливість сформувати базу стратегічних ресурсів, тобто визначити основну ресурсну компоненту стратегічного потенціалу, що стане основою реалізації конкурентних переваг розвитку рекреаційної системи регіону. Тобто вибір основної компоненти проводиться з основних структурних елементів стратегічного потенціалу. Це зумовлено перш за все тим, що усі складові рекреаційної системи регіону взаємозалежні. При цьому жодна із складових цієї системи не може бути виключена із неї чи замінена іншою, вона може тільки посилювати чи послаблювати дію одна одної. Наприклад незначний інфраструктурний потенціал може бути підкріплений значно більшим за обсягами природно-рекреаційним. Крім того, якщо значне відставання є хоча б в одному елементі і його не піддають змінам, то це безперечно призведе до послаблення дієвості всієї системи. Тобто, якщо в регіоні наявні рекреаційні заклади та їхні якісні характеристики вимагають кращого, то безперечно це призведе до зниження показників ефективності діяльності рекреаційної системи. Тому формування стратегічного потенціалу повинно відбуватися комплексно, на основі аналізу та детального вивчення кожного елемента, механізмів його покращення та зростання рівня ефективності використання.

Цей етап також характеризується тим, що стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону складають природно-рекреаційний, земельний, інфраструктурний, фінансовий, кадровий, екологічний потенціали, тому їх варто розглянути більш детально.

Природно-рекреаційний потенціал - це сукупність рекреаційних ресурсів: мінеральні води та грязі, водні ресурси, лісові ресурси, природно-заповідний фонд, фауністичні ресурси.

Умовами розвитку рекреаційної сфери є сприятливі кліматичні та природно-географічні умови. Кліматичні ресурси розглядаються з позицій забезпечення загальної комфортності території, включаючи відпочинок, оздоровлення, лікування. При вивченні природно-географічних умов розвитку рекреаційної системи регіону враховують площу регіону, його ландшафтні особливості, місце розташування, міжрегіональні та міждержавні зв'язки.

Земельний потенціал формується за рахунок земель, які на даний момент використовують у рекреаційній сфері, чи які наділені властивостями для такого використання. Земельний потенціал включає: землі природоохоронного, історичного, рекреаційного та оздоровчого призначення.

Інфраструктурний потенціал – забезпечує умови рекреаційної діяльності (харчування, транспорт, зв'язок, місце проживання) та надання послуг (лікування, оздоровлення, екскурсії). Ці елементи характеризуються місткістю, надійністю, комфортністю, завантаженістю, рівнем експлуатаційної та інженерно-будівельної підготовки.

Фінансовий потенціал – обсяг коштів підприємств рекреаційної сфери а також передбачені бюджетом кошти обласного, районного чи місцевого рівня на розвиток рекреації.

Інвестиційний потенціал – обсяг коштів іноземних та вітчизняних інвесторів, які здійснюють вклади у розвиток рекреаційної сфери.

Трудовий потенціал – це сукупність населення, яке свою професійну діяльність здійснює у рекреаційній сфері.

Інформаційний потенціал – це сукупність даних про наявність та стан використання рекреаційних ресурсів, земель рекреаційного призначення, загальних розвиток рекреаційної системи в регіоні.

Екологічний потенціал – це сукупність екологічних характеристик регіону, в якому функціонує рекреаційна система. Має досить великий вплив на ефективність її діяльності.

На завершальному етапі проводиться виявлення додаткових джерел формування стратегічного потенціалу, що здійснюється на основі ресурсного аналізу.

Формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону потребує використання певних механізмів, які б забезпечували ефективне використання існуючого потенціалу та залучення додаткових його джерел.

Під механізмами формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону розуміємо визначену, взаємоузгоджену, скоординовану діяльність спеціально уповноважених інститутів влади, спрямовану на втілення у життя системи заходів економічного, соціального, правового, адміністративного та організаційного характеру, які направлені на реалізацію конкурентних переваг розвитку рекреаційної системи регіону.

З іншої точки зору, механізм формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону складається із сукупності методів та інструментів, які взаємодіючи забезпечують формування нової якості, тобто стратегічного потенціалу.

Виходячи із зазначеного, сукупність інструментів, які будуть розглянуті далі, при взаємодії продукують механізм формування стратегічного потенціалу.

1. Економічний:

1.1. Плата за використання природно-рекреаційного потенціалу

1.2. Ліцензії на ведення рекреаційної діяльності

1.3. Сертифікація і стандартизація рекреаційної діяльності та використання природно-рекреаційних ресурсів

1.4. Економічна оцінка рекреаційних ресурсів та ефективності діяльності рекреаційної системи регіону

1.5. Створення кадастрів рекреаційних ресурсів

1.6. Впровадження нових організаційних структур у системі управління рекреаційною сферою

1.7. Використання нових форм оплати праці працівників рекреаційної сфери

1.8. Економічні санкції і штрафи

2. Фінансовий:

2.1. Запровадження системи місцевих рекреаційних зборів

2.2. Податкові пільги

2.3. Протекціоністська податкова політика

2.4. Пільгове кредитування підприємств рекреаційної сфери

2.5. Фонди відтворення й ефективного використання рекреаційних ресурсів

2.6. Формування сприятливого інвестиційного клімату

3. Нормативно-правовий:

3.2. Ліміти за використання рекреаційних ресурсів

3.3. Формування нормативно-правової бази регулювання рекреаційної діяльності

3.4. Система санкцій та зборів за нецільове використання земель рекреаційної сфери

4. Техніко-технологічний:

4.1. Наявність сучасних засобів зв'язку

4.2. Розвинена транспортна мережа, якісні характеристики якої б задовольняли потреби іноземних туристів

4.3. Якісні техніко-технологічні характеристики закладів рекреаційної сфери

4.4. Використання альтернативних видів транспорту

5. Екологічний:

5.1. Використання санкцій, зборів, штрафів за екологічне забруднення територій

5.2. Встановлення та дотримання нормативів якісного складу води та повітря в зоні діяльності рекреаційної системи

5.3. Перегляд існуючих та встановлення нових норм антропогенного навантаження на окремі рекреаційні території

6. Організаційний:

6.1. Навчання та перекваліфікація персоналу

6.2. Проведення конференцій, семінарів, зборів

6.3. Впровадження нових форм рекреаційного природокористування

- 6.4. Моніторинг використання природно-рекреаційного та земельного потенціалу
- 6.5. Консалтингові послуги для підприємців сфери рекреаційної діяльності
- 7. Адміністративний:
  - 7.1. Використання впливу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади
  - 7.2. Регіональні програми відтворення і використання рекреаційних ресурсів
  - 7.3. Участь у розробці регіональних програм розвитку рекреаційної сфери
  - 7.4. Державна та місцева підтримка розвитку рекреаційної системи

Основою економічного механізму є платність рекреаційного природокористування а також формування бази даних, яка б забезпечила достовірність та доступність інформації про ресурси потенційним та існуючим споживачам. При використанні економічного механізму потрібно звертати увагу на їхній двосторонній характер, оскільки вони можуть сприяти як підвищенню рівня ефективності використання стратегічного потенціалу, так і, при неправильному застосуванні, знижувати ці показники. Зокрема такий інструмент як плата за використання природно-рекреаційних ресурсів варто застосовувати тільки після того, як вивчені показники діяльності користувача даного виду ресурсів і встановлення нормативів плати тільки за обсяг використання. Якщо виявлено, що споживання ресурсів є надмірним, присутні невинуваті їх витрати, то в такому випадку до звичайної плати потрібно застосовувати ще й і штрафні санкції.

Основою фінансового механізму є державний захист підприємств рекреаційної сфери, надання їм пільгових цільових кредитів та податкових пільг. Це сприятиме накопиченню та збільшенню фінансового потенціалу розвитку рекреаційної системи регіону. Також формування фінансового потенціалу може відбуватися із міжнародних, державних, регіональних, місцевих, приватних джерел у формі відрахувань із прибутку окремих суб'єктів господарювання, податкових платежів, стягнень, штрафів, багатосторонніх та двосторонніх фондів підтримки, добровільних внесків, кредитів, дотацій.

Правовий механізм повинен забезпечити формування нормативно-правової бази розвитку рекреаційної сфери. Оскільки, саме її недосконалість на сучасному етапі розвитку викликає стільки порушень у рекреаційній сфері, зокрема використання рекреаційних територій не за їх основним призначенням, а для дачного та житлового будівництва. Тому важливим є створення законодавчої бази, яка регулювала стягнення штрафів, накладання певних санкцій, встановлення лімітів використання рекреаційних ресурсів, регулювання приватного сектору у рекреаційній сфері, що в наслідку вплине на кількісні показники природно-рекреаційного та екологічного потенціалів.

Організаційний механізм покликаний забезпечити рекреаційну систему регіону висококваліфікованими кадрами, сприяти підвищенню іміджу сфери та регіону, забезпечити ефективне використання рекреаційних та інших ресурсів за допомогою контролю та моніторингу, тобто перелічені інструменти впливають на формування кадрового та інформаційного потенціалів.

В основі техніко-технологічних інструментів лежить вимога щодо якісного забезпечення інфраструктурного потенціалу рекреаційної системи. Тобто на відповідному рівні повинні бути обладнанні бази відпочинку, туристичні бази, лікувально-оздоровчі заклади, рівень їх розвитку повинен відповідати міжнародним стандартам.

Адміністративні методи покликані забезпечити ефективний розвиток рекреаційної системи регіону за допомогою впливу органів влади. Це можуть бути як представники органів влади, зокрема державних обласних, районних, місцевих. Перш за все, ефективність адміністративних заходів може бути забезпечена в разі ефективного перерозподілу обов'язків між різними гілками та рівнями влади. Тобто адміністративні методи мають регулюючий вплив на стратегічний потенціал.

Екологічний механізм повинен забезпечити дотримання екологічних норм та нормативів, що можна забезпечити застосувавши певні санкції, штрафи та стягнення. Тобто екологічні інструменти направлені на забезпечення функціонування рекреаційної системи регіону в екологічно допустимих межах та вплив на юридичних і фізичних осіб з метою запобігання екологічного лиха, що безпосередньо впливає на формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи.

При формуванні стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону доцільно використати SWOT- матрицю (рис.2.). Це дасть змогу реально оцінити кожен компоненту

стратегічного потенціалу і відповідно до цього розробити подальшу стратегію його використання та вибрати найбільш дієві механізми його формування.

Складові СПРСР	Переваги	Висновок	Загрози	Механізми
	Недоліки		Можливості	
1	2	3	4	5
Природно-рекреаційний потенціал	Високий рівень забезпечення	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Зниження якісного рівня ресурсів	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Високий рівень антропогенного навантаження		Використання ресурсів запасу	
Земельний потенціал	Значний потенціал та видова різноманітність	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Зниження якісного рівня	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Використання не за основним призначенням		Використання земель запасу	
Трудовий потенціал	Високий рівень кваліфікації	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Зниження рівня кваліфікації	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Недостатній рівень забезпечення		Залучення із сусідніх регіонів	
Інфраструктурний потенціал	Високий рівень якісних характеристик	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Зниження рівня обслуговування	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Недостатня місткість		Реконструкція	
Фінансовий потенціал	Високий рівень рентабельності	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Зниження рівня інвестиційної привабливості	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Низький рівень бюджетного фінансування		Створення місцевих фондів	
Екологічний потенціал	Сприятливий екологічний клімат	Провідний ресурс, скорочення використання, додаткове залучення, недостатній рівень	Збільшення рівня викидів	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Значне антропогенне навантаження		Використання нових технологій	
1	2	3	4	5

Маркетингово-інформаційний потенціал	Високий рівень іміджу рекреаційної системи	Провідний ресурс, скорочення використання,	Зниження рівня інформованості населення	Економічні, правові, фінансові, організаційні, техніко-технологічні, екологічні, адміністративні
	Недостатній рівень рекламної діяльності	додаткове залучення, недостатній рівень	Використання нових методів стимулювання	

Рис.2. Приклад SWOT- матриці формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи

Перш за все, при дослідженні окремих елементів стратегічного потенціалу, потрібно визначати переваги та недоліки використання стратегічного потенціалу а також загрози та можливості розвитку рекреаційної системи. Це дозволить визначитись у ситуації і зробити висновок: використовувати даний тип потенціалу як провідний, скорочувати використання, про можливість та доцільність його додаткового залучення, про недостатній рівень забезпеченості даного типу потенціалу. Після того, як визначити місце окремого типу потенціалу в стратегічному потенціалі рекреаційної системи, можна зорієнтуватись у доцільності застосування тих чи інших механізмів та виборі необхідного з них.

Тобто, на основі цієї матриці можна оцінити переваги та недоліки, можливості та загрози використання кожного структурного елемента стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону, визначити його місце в стратегічному потенціалі певної рекреаційної системи та обрати механізми його формування та додаткового залучення.

Формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону є досить важливим завданням, виконання якого включає вибір етапів та механізмів його створення. Кожен із етапів формування стратегічного потенціалу вимагає досить глибокого дослідження і виважених висновків. Адже правильно виконана оцінка ретроспективного, сучасного та проведення прогнозування стану розвитку складових стратегічного потенціалу, дозволить визначити основну ресурсну компоненту, яка в майбутньому впливатиме на спеціалізацію та ефективність розвитку рекреаційної системи регіону. Правильний вибір механізму та інструментів формування стратегічного потенціалу також є запорукою позитивних наслідків розвитку рекреаційної сфери

Тому злагоджена і кропітка праця на кожному етапі формування стратегічного потенціалу, правильний вибір механізму забезпечать не тільки ефективний розвиток рекреаційної системи, а й раціональне використання природних, трудових, фінансових та інших ресурсів регіону.

Літературні джерела

1. Л.Черчик. Проблеми та перспективи ресурсного забезпечення рекреаційного підприємництва // Галицький економічний вісник. – 2002. – №4. – С.115-119.
2. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: Підручник.- 3-тє вид., випр. і допов.-Суми: ВТД «Університетська книга», 2006.– 367с.
3. В.Кравців. Екологічна безпека як об'єкт регіональної політики.// Регіональна економіка.- 1999.- №1.- с.124-134.
4. Федонін О.С., Рєпніна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та реалізація: Навчальний посібник.-К.: КНЕУ, 2004.-316с.
5. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія/ І.М.Школа, Т.М.Оріховська, І.Д.Козменко та ін.; за ред.. І.М.Школи.-Чернівці, 2003.-464с.
6. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України/ Б.М.Данилишин, С.І.Дорогунцов, В.С.Міщенко та ін. Під ред.. Б.М.Данилишина.-К.: РВПС України, 1999.- 716с.